

Grčka imena na nadgrobnim spomenicima iz Arheološke zbirke "Issa" u Visu

Čargo, Marta

Undergraduate thesis / Završni rad

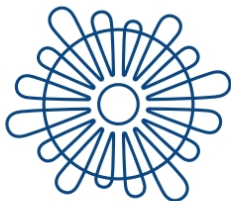
2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:213290>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za klasičnu filologiju

Preddiplomski sveučilišni studij grčkog jezika i književnosti (dvopredmetni)

Marta Čargo

**Grčka imena na nadgrobnim spomenicima iz
Arheološke zbirke „Issa“ u Visu**

Završni rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za klasičnu filologiju

Preddiplomski sveučilišni studij grčkog jezika i književnosti (dvopredmetni)

Grčka imena na nadgrobnim spomenicima iz Arheološke zbirke „Issa“
u Visu

Završni rad

Student/ica:

Marta Čargo

Mentor/ica:

Dr. sc. Zvonko Liović

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Marta Čargo**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Grčka imena na nadgrobnim spomenicima iz Arheološke zbirke „Issa“ u Visu** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 29. rujan 2016.

Sažetak

U radu se obrađuje sedam grčkih stela, nadgrobnih spomenika, koje su pronađene u najvećem grčkom gradu u Hrvatskoj – Isi (Ἰσσα). Sve obrađene stele pronađene su na jugozapadnoj gradskoj nekropoli i predstavljaju izuzetno važne spomenike za proučavanje antroponimije ovog grčkog rada u razdoblju III – II. st. pr. Kr. Na nadgobnim spomenicima zabilježeno je ukupno 31 ime pokojnika, od toga ženskih je 11 imena, a muških 20. Natpisi na nadgrobnim spomenicima su patronimički što znači da je ime pokojnika/ce napisano u nominativu, a ime njegova/njena oca u genitivu. Imena se mogu podijeliti u teoforna, dorska, panhelenska, ali i isključivo lokalna koja se javljaju samo na području grada Ise. Sva imena s nadgrobnih spomenika su grčka i nijedno ime se ne može dovesti u vezu s ne grčkim imenima, što znači da su stanovnici Ise u najvećoj mjeri grčki građani u ilirskoj sredini, koji još uvijek u III. i II. st. pr. Kr. nisu ilirizirani, odnosno kako bi Grci rekli barbarizirani.

Ključne riječi: Issa, jugozapadna nekropola, stele, nadgrobni spomenici, grčka imena

Summary

Ancient Greek names on tombstones of archaeological collection „Issa“ in Vis

The theme of this paper are seven ancient Greek stelas, or tombstones, that were found in the biggest ancient Greek city in Croatia – Issa (Ἰσσα). All seven of the processed stelas were found at the southwest city necropolis and they represent extremely important monuments in anthroponymy research of this ancient Greek work in third and second century BC. There is a record of 31 decedents on these tombstones, of which 11 are female names, and 20 are male names. The writings on these tombstones are patronymic, which means that the name of the decedent is written in nominative, and the name of his/her father is written in genitive. The names can be divided into Theophoric, Doric, Panhellenic, but also mostly local, which can be found only in city of Issa. All of the names on these tombstones are Greek, and none of them can be related to non-Greek names, which means that the Issa residents were mostly Greek people in Illyric surroundings. In 3rd and 2nd century BC, they were still not „Illyricised“, or as the Greek would say, barbarised.

Key words: Issa, southwest necropolis, stelas, tombstones, Greek names

Sadržaj:

1. Uvod.....	2
2. Grčka kolonizacija: Prisutnost antičkih Grka na hrvatskoj obali.....	3
3. Katalog spomenika.....	11
4. Prozopografska imena na isejskim stelama.....	18
5. Prozopografska analiza imena.....	24
6. Zaključak.....	28
7. Literatura.....	30

1. Uvod

Potaknuta zanimanjem za svekoliku grčku baštinu koju temeljito upoznajem tijekom studija, te razgovorima s mentorom dr. sc. Zvonkom Liovićem, odlučila sam se na ovaj rad kako bih produbila svoje znanje o grčkom stanovništvu i spomenicima koji su ostavili svoj trag u našoj Domovini. Osnovavši svoju koloniju u Jadranu početkom IV. st. pr. Kr., Dionizije Sirakuški udario je temelje pismenosti u ilirskoj sredini koja do tada nije rabila pismo, također započelo je razdoblje upotrebe novca kao platežnog sredstva, demokracije kao društvenog dostignuća koje je već odavno bilo poznato u ostatku Sredozemnog bazena, katastarske podijele zemljišta, razvoja umjetnosti i dr.

Grčki grad Isa na otoku Visu predstavlja najbolje mjesto za proučavanje grčke kulture u našoj Domovini i može se slobodno reći kako je ovaj grad na rubu helenskog svijeta, uz Far (Φάρος), na mjestu današnjeg Starog Grada, uveo cijeli ilirski prostor srednje Dalmacije u antiku.

U radu sam se opredijelila za prozopografsku i onomastičku analizu imena s grčkih stela – nadgrobnih spomenika, koje su pronađene na jugozapadnoj gradskoj nekropoli Ise, a koje su danas izložene u Arheološkoj zbirci „Issa“ u Visu.

U prvom dijelu rada donosi se sažeti opći pregled grčke kolonizacije Jadrana uz navođenje povijesnih izvora koje o tome svjedoče, zatim se u drugom poglavlju donosi katalog spomenika koji su temeljni za ovaj rad. U trećem poglavlju je prozopografija imena s tih stela i prozopografska analiza. Slijedi zaključak i popis korištene literature.

Tijekom pisanja ovog rada naišla sam na problem nedostatka literature, jer se kod nas jako malo stručnjaka bavilo i bavi ovom problematikom. U radu sam se najviše oslanjala na radove J. Marohnić koja je sustavno obradila natpise i onomastički ih objasnila povezivši imena Grka na Jadranu o ostalima u grčko-helenističkom svijetu.

2. Grčka kolonizacija: Prisutnost antičkih Grka na hrvatskoj obali

Doticaji grčkog prostora s hrvatskom obalom dosta su stari. Oni sežu u brončano i željeznodobno razdoblje o čemu svjedoče rijetki nalazi mikenske keramike. Ti ostatci koji u istraživanjima bivaju sve brojniji, ukazuju na postojanje grčkih plovidbenih i trgovačkih pravaca duž hrvatske obale Jadrana. Grčka je civilizacija postupno prodirala na istočnojadransku obalu, a to se događalo preko trgovaca i njihove robe kojom su trgovali s lokalnim stanovništvom.¹ Nalazi crnofiguralne keramike, korintske posude, koroplastika, glava kurosa iz Ise i drugi predmeti, potvrđuju da se ti kontakti intenziviraju tijekom arhajskog razdoblja.² To je vrijeme kada izvori spominju i prvu grčku naseobinu, Κόρκυρα Μέλαινα, koju su utemeljili Knidani u kasnom VI. st. pr. Kr. na otoku Korčuli, no nama nepoznatog izgleda, поближе lokacije i kronoloških odrednica.³

U 23. poglavlju Pseudo Skilakovog *Peripla* čitamo:

Ἐνταῦθα γάρ ἐστι νέος Φάρος, νῆσος Ἑλληνίς, καὶ Ἴσσα νῆσος, καὶ πόλεις Ἑλληνίδες αὗται. Πρὶν ἐπὶ τὸν Νάρωνα ποταμὸν παραπλεῦσαι πολλή χώρα ἀνήκει σφόδρα εἰς θάλασσαν. Καὶ νῆσος τῆς παραλίας χώρας ἐγγὺς, ἥ ὄνομα Μελίτη, καὶ ἑτέρα νῆσος ἐγγὺς ταύτης, ἥ ὄνομα Κέρκυρα ἢ μέλαινα: καὶ ἐκτρέχει τῷ ἐνὶ τῶν ἀκρωτηρίων νῆσος αὕτη τῆς παραλίας χώρας σφόδρα, τῷ δὲ ἑτέρῳ ἀκρωτηρίῳ καθήκει ἐπὶ τὸν Νάρωνα ποταμὸν. Ἀπὸ δὲ τῆς Μελίτης ἀπέχει στάδια κ', τῆς δὲ παραλίας χώρας ἀπέχει στάδια η' . – Ovdje je naime novi Faros, helenski otok, i otok Isa, i ti su grčki gradovi. Prije nego se dođe do rijeke Narone, dugi komad kopna pruža se daleko u more. Ovome je blizu otok ovoga primorja, kojem je ime Mljet, i drugi otok koji se zove Crna Kerkira; jednim krajem se veoma udaljuje od obale kopna, a drugim krajem gleda prema ušću rijeke Narona. Od Melite je [Kerkira] udaljena 20 stadija; od kopna je pak udaljena 8 stadija."

Prisustvo Grka na hrvatskoj obali do IV. st. pr. Kr. prilično je nejasno, no s početkom IV. st. stvari se mijenjaju. Grčka prisutnost na Jadranu sve je češća, tako nam Apolonije

¹ usp. Novak, G. 1952: 5-6; Gabričević, B. 1968: 5-11; Cambi, N. 2012: 10-47.

² usp. Gabričević, B. 1968: 8-9

³ usp. Lisičar, P. 1951: 51-83.

Rodanin u *Doživljajima Argonauta* opisuje grčku navigaciju i nama daje iznimno važne podatke o hrvatskoj obali i otocima uz koje plove⁴:

Nego od hilejske zemlje odilazeći daleko,

Brzahu ostavljajuć u moru za sobom redom

Liburnske otoke sve što bjehu Kolšana puni

Otprije – Isa, Diskelad i ljupka k tom Pitieja. 565

Za tima pak iza tog kraj Kerkire bijahu prošli,

Gdje je Posidon djevu nastanio, kćerku Asopa,

Kerkiru lijepe kose, daleko od flijuntske zemlje,

Ugrabiv je od žudnje. A ljudi, pomorci koji

S pučine gledaju nju od tamne kako se šume 570

Sa svijeh strana crni, nazivaju Kerkirom Crnom.

Za njom kraj Melite prođu, zbog blaga preradosni vjetra,

I kraj strmog Kerosa, a prođu i pokraj Nimfeje

Koja je mnogo dalje, gdje prebivaše Kalipsa

Kraljica, Atlanta kći.

Trajna i organizirana grčka prisutnost na hrvatskoj obali započinje s kolonizacijom Dionizija Sirakuškog. Taj moćni vladar u težnji da ovlada Jadranskim morem osniva, među ostalim, Isu (Ἴσση) i pomaže oko osnutka Fara (Φάρος), i s tim dvjema kolonijama, iako malenim i smještenim na rubu helenskog svijeta, hrvatska obala će primiti dosege antičke civilizacije.⁵

⁴ Rodanin, Apolonije 2008: 4.562sq

⁵ O osnivanju Isse i Farosa vidi, Novak, G. 1961; Novak, G. 1952: 5-16, Lisičar, P. 1951: 20-24.

Isa (Ἰσσα), – otočni grad i najznačajnija grčka kolonija u Hrvatskoj, čije se utemeljenje vezuje uz kolonizatorsku djelatnost Dionizija Starijeg početkom IV. st. pr. Kr. je u samom središtu Jadrana, na uvijek važnoj strateškoj točki, otoku Visu.⁶

Prvi spomen Ise je iz sredine IV. st. pr. Kr.:

...ἐνταῦθα γάρ ἐστι νέος Φάρος νῆσος Ἑλληνίς, καὶ Ἴσσα νῆσος, καὶ πόλεις Ἑλληνίδες αὗται.
– ...*tu je, naime, Novi Pharos, grčki otok, otok Issa, isti ti su grčki gradovi, (Ps. Scylax, Períplous, 23.).*

Pseudo Skilak ne navodi osnivača Ise, već iz njegovih podataka vidimo da je sredinom IV. st. pr. Kr. Isa postojala. Osnivača Ise otkriva nešto kasniji izvor, iz 1. st. pr. Kr.:

Νῆσος κατ' αὐτοὺς δ' ἔστιν Ἴσσα λεγομένη, Συρακοσίων ἔχουσα τὴν ἀποικίαν. – ...*otok je prema njima nazvan Issa, na kojoj se nalazi sirakuška kolonija, (Ps. Scymnus, Periêgesis, 405-414).*

O vremenu osnutka Ise u stručnoj literaturi ima neslaganja. Te nesuglasice proizvelo je različito tumačenje teksta sicilskog Grka Diodora u kojem opisuje okolnosti pri osnivanju Fara (Φάρος) i sukob Grka s Ilirima. Ime grada kojeg Dionizije osniva prije pomaganja oko osnutka Fara u tekstu je zabilježeno kao Lis (Λίσσος), a ne kao Isa, što predlažu mnogi stručnjaci (*Diod, XV, 13, 4; XV, 14, 2*). Odmah iza podataka o osnutku, dio teksta je propao, a s njime i podatci koji bi razriješili ovu dvojbu.⁷

Isa je izgrađena u dubokoj viškoj uvali, nekoć zvanoj *Luka Sv. Jurja*, u njenom jugozapadnom dijelu, na Gradini, brdašcu koji svoje ime duguje upravo isejskim ostacima. Unutar zidina grad je terasasto padao prema moru, a taj prostor je bio raščlanjen s gradskim ulicama u smjeru sjever - jug, a koje su presijecale one u smjeru istok - zapad. Te ulice su se sjekle pod pravim kutem, što sve ukazuje da je naselje sagrađeno po ortogonalnim urbanističkim načelima, koja su u to vrijeme bila već potpuno afirmirana. Nekropole su se nalazile izvan grada neposredno uz istočne i zapadne bedeme grada.

Grad su opasivali jaki, znalački izgrađeni bedemi sačinjeni od velikih kamenih blokova, dajući mu malo nepravilan pravokutan oblik. Građeni su u tehnici *emplekton*;

⁶ O povijesti i spomenicima Ise vidi Novak, G. 1952: 5-40; Lisičar, P. 1951: 20-24; Gabričević, B. 1958: 105-125; Gabričević, B. 1968: 5-60; Kirigin, B. 1996; Brunšmid, J. 1998.

⁷ O dvojbi *Issa – Lissos*, vidi, Nikolanci, M. 1970: 377-384.

vanjsko i unutarnje lice sagrađeno je uporabom masivnih kamenih blokova, dok je ispuna među njima od manjeg nepravilno lomljenog kamenja. Širina im je od 2,4 m do 2,8 m.

Kao otočki grad, Issa je imala dobro izgrađenu luku uporabom velikih kamenih blokova. Kameni blokovi kojima je luka građena spajani su bez uporabe vapnenog veziva, *u suho*, što pokazuje graditeljsku vještinu projektiranja i zidanja u moru.⁸ Grad je ulagao znatna financijska sredstva za gradnju ali i održavanje luke. Isejska luka je bila od velike važnosti, ne samo za Isu, već i za sve one koji su plovili Jadranom. Strabon navodi u Geografiji: *Cijela ilirska obala ima veoma dobre luke, i to ne samo na primorju već i na obližnjim otocima*, (Geog.5. 10). Ovo se sasvim sigurno odnosilo i na isejsku luku.

Isejsko gospodarstvo temeljilo se na pomorstvu, brodogradnji, zanatstvu, trgovini, ribarstvu, poljodjelstvu, posebice na uzgoju vinove loze, i proizvodnji vina po kojem je Issa bila poznata u antičkom svijetu. Još je u II. st. pr. Kr. Agatarhid iz Knida, voditelj znamenite aleksandrijske knjižnice, zabilježio: (Atenej, Deipnos. 1.51) ἐν δὲ Ἰσση τῇ κατὰ τὸν Ἀδρίαν νήσῳ Ἀγαθαρχίδης φησὶν οἶνον γίνεσθαι ὃν πᾶσι συγκρινόμενον καλλίῳ εὐρίσκεσθαι. (=FrGH III 194 Agatharcides) – *Agatarhid kaže da se na Isi, otoku u Jadranskom moru, pravi vino za koje je, uspoređujući ga sa svima, zaključio da je bolje.*

Razvijena je bila i lončarska djelatnost, od koje su dosad pronađeni mnogobrojni primjerci lokalnih isejskih posuda i kalupa u kojima su rađeni pojedini oblici reljefno ukrašenih posuda.⁹

Jugozapadna nekropola ili, prema mjesnom toponimu *Martvilo*, smještena je uz zapadne gradske zidine, u udolini pri dnu dvaju viških brjegov, Bandirice i Gradine. Na ovoj nekropoli prevladavaju grobovi izrađeni od velikih kamenih ploča koje su okomito položene u zemlju, na način da formiraju kameni sanduk, a iznad njih nalazi se poklopica sastavljena od jednog, ili više dijelova. Dno groba nije popločano, nego je pokojnik polagan izravno na kamenu liticu, zemlju, ili katkada na sitno morsko žalo.¹⁰

Druga isejska nekropola nalazila se na suprotnoj strani grada, uz istočne gradske zidine, na predjelu poznatom kao Vlaška njiva. Najstariji dio groblja čine helenistički ukopi iz IV. st. pr. Kr., što znači da su istovremeni s ukopima na jugozapadnoj nekropoli, no čini se da

⁸ usp. Gabričević, B. 1968: 5-60; Kirigin, B. 1996; Čargo, B. 2004.

⁹ usp. Novak, G. 1953: 37-70; Čargo, B. 2007; Čargo, B – Miše, M. 2010: 8-40

¹⁰usp. Nikolanci, M. 1970: 377-384, Čargo 2010a.

je u to je vrijeme istočna nekropola bila površinski nešto manja od one u jugozapadnom dijelu grada.

U I. st. pr. Kr. za Isu nastupaju nesigurna vremena. Na prostoru rimske Republike izbija građanski rat, a dio sukoba prenio se i na Jadran. Nakon bitke kod otoka Šćedra između Oktavija, Pompejeva zapovjednika i Vatinija, zapovjednika Cezarove flote, u kojoj je Oktavije poražen, Vatinije s flotom otplovljava u Isu, gdje mu Isejci, svjesni da se ne mogu oduprijeti, predaju suverenost.

Ovim činom Isa je 47. g. pr. Kr. izgubila svoju samostalnost i od nekoć samostalnog polisa postaje grad s rimskim municipalnim pravom. Plinije je naziva *Issa civium Romanorum* (Nat. Hist. III, 152). Gubitkom samostalnosti Isa je izgubila svoje gradove i trgovišta na kopnu i otocima.

U III. i početku II. st. pr. Kr. Isa je osnovala tri svoje subkolonije na srednjem Jadranu; grad nepoznatog imena u Lumbardi na Korčuli, Tragurij i Epetij.

Za isejsku naseobinu smještenu na brdu Koludrt u Lumbardi na otoku Korčuli, još se ne zna njeno ime, oblik naselja niti dužina njenih zidina. Najznačajniji nalaz je psefizma pronađena u isejskoj naseobini Lumbardi na otoku Korčuli. Natpis koji je fragmentarno sačuvan na tom kamenom spomeniku, govori o osnivanju polisa i podjeli zemljišta među kolonistima te o tome što će dobiti oni koji kasnije dođu. Podijeljen je u tri stupca, prema pripadnosti trima dorskim filama u kojima su poredana imena prvih kolonista. Iz popisa je razvidno da je odraslih muškaraca bilo barem 200, a njima treba pribrojiti i njihove žene i djecu.¹¹

Tragurij (Τραγούριον) je smješten na malenom otočiću između kopna i otoka Čiova u dnu kaštelanskog zaljeva, utemeljen krajem 3. st. pr. Kr. Kako je na ovom prostoru nastavio živjeti i kasniji rimski, te hrvatski Trogir do današnjih dana, ostatci grčkog Tragurija nisu brojni. Od ostataka ovog grada pronađeni su ostatci grčkih građevina, brojni ulomci helenističke keramike, kamenih predmeta i mali žrtvenik: Ἡρᾶ Λυσώ Σωσία - Liso, kći Sosije, posvećuje Heri.¹²

¹¹ usp. Lisičar, P. 1951: 94-102; Marohnić, J. 2012: 26-28.

¹² usp. Lisičar, P. 1951: 24-25; Nikolanci, M. 1980: 208-209.

Epetij (Επέτιον) je osnovan po prilici u isto vrijeme kada i Tragurij, oba gradića spominje povjesničar Polibije, koji jasno navodi da su oni isejske naseobine: „*Građani Isa su više puta slali poslanstva u Rim i žalili se da im Delmati pustoše zemlju i gradove Epetij i Tragurij koji su u savezu sa njima.*“ (Riel, 585:1988) Epetij je smješten na poluotočiću u blizini ušća rječice Žrnovnice. Naselje je bilo okrenuto prema sjeveroistoku i s te strane su sačuvani bedemi u dužini od 20 m, široki 3,4 m. Građeni su kao i isejski *u suho*. Sačuvani su i temelji gradskih vrata.¹³

Far (Φάρος), današnji Stari Grad na otoku Hvaru. Za razliku od Ise kojoj ne znamo točnu godinu osnutka, za Far nema nikakvih dvojbi. O njegovom osnutku piše Diodor, grčki povjesničar sa Sicilije u 1. st. pr. Kr., koji u svojoj 15. knjizi Univerzalne povijesti (*Βιβλιοθήκη ἱστορική*), opisuje događanja koja su se događala oko osnutka Fara.¹⁴ Iz tog teksta saznajemo da su grčku koloniju na Hvaru osnovali egejski Parani i to 99. olimpijade: (15.13.4) Πάριοι κατά τινα χρησμόν ἀποικίαν ἐκπέμψαντες εἰς τὸν Ἀδρίαν ἔκτισαν ἐν αὐτῷ νήσον τὴν ὀνομαζομένην Φάρον, συμπράξαντος αὐτοῖς Διονυσίου τοῦ τυράννου. – *Prema nekom proročanstvu poslali su koloniju na Jadran, osnivajući je na otoku zvanom Faros u suradnji s tiraninom Dionizijem.*

Po osnutku kolonije došlo je sukoba Grka s Ilirima, a pobjedu su odnijeli Grci:

(15.14.2) ὁ δ' ἐν τῇ Λίσσῳ καθεσταμένος ἑπαρχος ὑπὸ Διονυσίου τριήρεις πλείους ἔχων ἐπέπλευσε τοῖς τῶν Ἰλλυριῶν πλοιαρίοις, καὶ τὰ μὲν βυθίσας, τὰ δὲ χειρωσάμενος, ἀπέκτεινε τῶν βαρβάρων πλείους τῶν πεντακισχιλίων, ἐξώγηρε δὲ περὶ δισχιλίους. - *No namjesnik Lissosa postavljen od Dionizija zaplovi s većim brojem trijera protiv ilirskih brodica, i jedne potopi, druge zarobi, pobivši više od pet tisuća barbara, a zarobivši oko dvije tisuće.*

Pored spomenutih naselja, na hrvatskoj obali postojali su i emporiji (ἐμπόριον), trgovišta. Najpoznatiji je svakako Naron (danas mjesto Vid kod Metkovića), smješten uz rijeku Norin do kojeg su brodovi mogli nesmetano uplovljavati.

Kolonizatorska djelatnost sirakuškog tiranina Dionizija, najmoćnijeg vladara svog vremena na Sredozemlju, donijela je grčku civilizaciju na dijelove hrvatske obale. Po grčkim urbanističkim načelima grade se gradovi Isa i Far, Tragurij i Epetij, iz kojih su krenuli prvi snažniji impulsi te civilizacije prema lokalnom ilirskom stanovništvu. Dolaskom Grka došla

¹³ Lisičar, P. 1951: 25-26.

¹⁴ O osnutku Farosa, Novak, G. 1960; Lisičar, P. 1951: 18-20; Kirigin, B. 2004: 9-301

je pismenost u agrafsku ilirsku sredinu, jer grčki natpisi u Hrvatskoj najstariji su tragovi pismenosti. Uz ovo, dolazak Grka, značio je i uporabu novca kao platežnog sredstva i novčano gospodarstvo, napredniju poljoprivredu i pomorstvo, razvoj umjetnosti. Jedna od najznačajnijih novina bila je i planska raspodijela zemljišta, o čemu svjedoči znamenita faroska *hora*, sačuvana između Vrboske i Starog Grada na Hvaru.¹⁵

Sve su to trajni i neizbrisivi tragovi jedne velike civilizacije koja je hrvatske jadranske prostore uvela u krug zemalja koji će svoj prosperitet graditi na dosezima antičke civilizacije.

¹⁵ usp. Kirigin, B. 2004

Zračni pogled na grčki grad *Issu* s označenim lokalitetima.

3. Katalog spomenika

1. Stela, (AMS A 5521)

Dimenzije: V 68 cm Š 53,5 cm

Opis i datacija: Nadgrobna stela izrađena od vapnenca. Sačuvan je trokutni zabat i tijelo stele na kojem je natpisno polje. Trokutni zabat je rubno profiliran, a u sredini se nalazi rozeta. Akroteriji su otučeni. Ispod zabata nalaze triglifi i metope, a ispod njih dentikuli. Na stražnjoj strani nalazi se središnji plitko klesani stup s eolskim kapitelom. 2. pol. III. st pr. Kr.

Natpis:

Πρώταρχος Εὐχηρίδα

Εὐχηρίδας Πρωτάρχου

Εὐκλέα Κλέωνος

Φιλισκῷ Πρωτάρχ[ου]

Πρώταρχος Εὐχηρ[ίδα]

Δηλιῷ Εὐχηρίδ[α]

Εὐχηρίδας Εὐ[χηρίδα]

Literatura: Nikolanci, M. 1961: 62,65, sl. 4/7; Kirigin, B. – Marin, E. 1985: 62, Tab. XII, 7.

2. Stela (AMS bb01 1979)

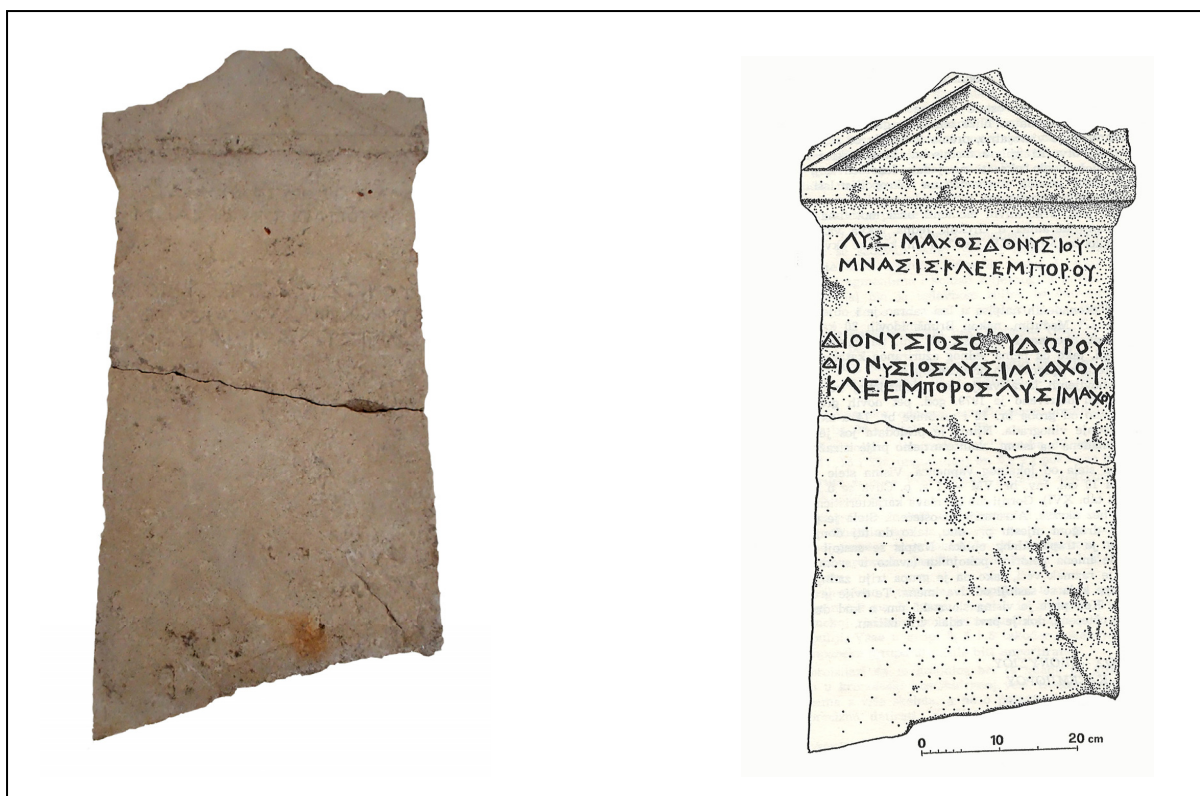
Dimenzije: V 88 cm Š 59 cm

Opis i datacija: Nadgrobna stela izrađena od vapnenca. I kod ove stele prisutan je karakteristični trokutni zabat s oštećenim akroterijima, rubno profiliran. Ispod se nalaze triglifi i metope, a zatim slijedi blago trapezoidno tijelo. Stela je pukla dijagonalno po sredini. Donji dio nedostaje. III. ili II st. pr. Kr.

Natpis:

Ἀγησίδαμος Εὐ(ἄ)ρεος

Literatura: Cambi, N. – Kirigin, B. – Marin, E. 1981: 74.

3. Stela (AMS bb02 1979)

Dimenzije: V 86 cm, Š 42 cm

Opis i datacija: Nadgrobna stela izrađena od lokalnog vapnenca. U gornjem dijelu je karakteristični trokutni zabat koji je rubno profiliran. Akroteriji su oštećeni, a tijelo stele je puknuto u dva dijela, a donji dio nije očuvan. III st. pr. Kr.

Natpis:

Λυσ(ι)μαχος Δ(ι)ονυσίου

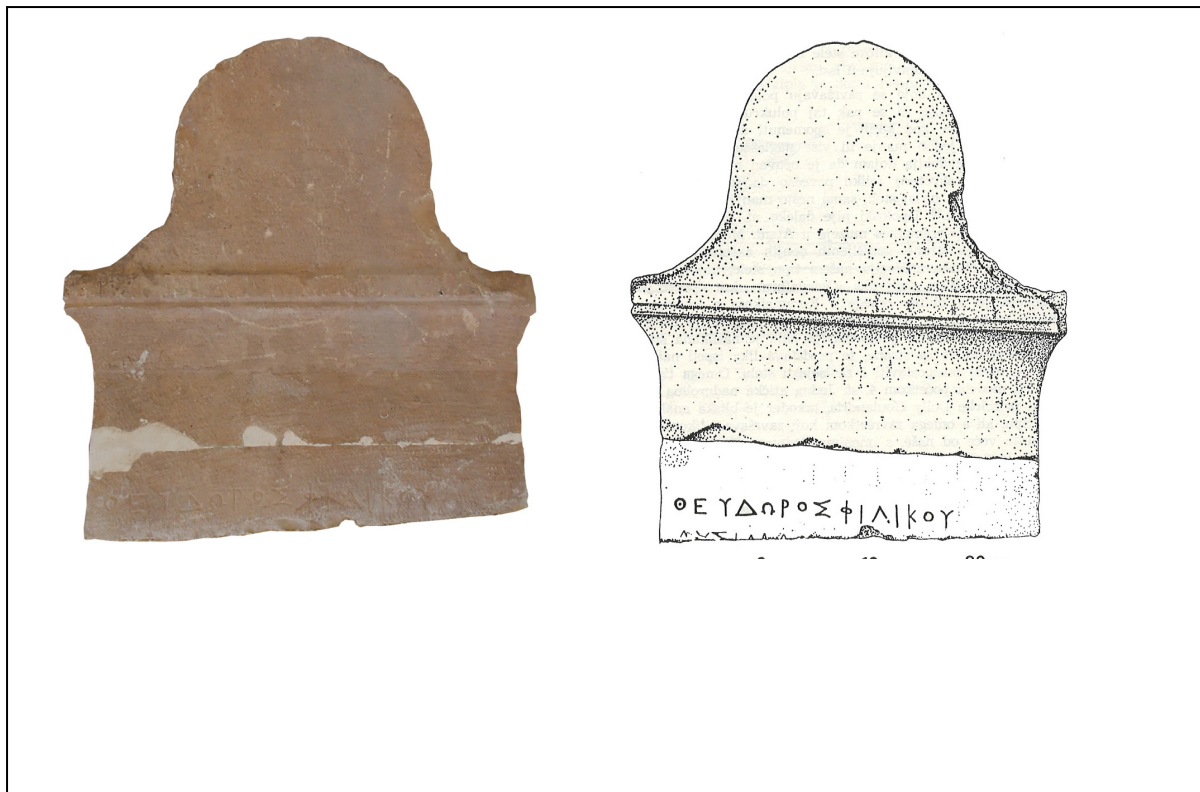
Μνᾶσις Κλεεμπορος

Διονύσιος Θεωδῶρου

Διονύσιος Λυσιμάχου

Κλεέμπορος Λυσιμάχου

Literatura: Nikolanci, M. 1980: 205 i d.; Cambi, N. – Kirigin, B. – Marin, E. 1981: 71-74, Tab. XVI, 1.

4. Stela (AMS bb03 1979)

Dimenzije: V 43 cm, Š 41 cm

Opis i datacija: Antropomorfna stela izrađena od vapnenca. Polukružni završetak na gornjem dijelu bez ukrasa. Tijelo stele nije u cijelosti sačuvano, samo u gornjem dijelu, III. st. pr. Kr.

Natpis:

Θεύδωρος Φιλικού

Λυσίμαχος

Literatura: Cambi, N. – Kirigin, B. – Marin, E. 1981: 74-75, Tab. XVII, 1.

5. Stela (AMS bb04 1979)

Dimenzije: V 53 cm, Š 54 cm

Opis i datacija: Djelomično očuvana vapnenačka stela trapezitnog tijela s tokutastim završetkom. Unutar njega se nalazi mala rozeta, ispod se nalaze triglifi, metope i dentikuli. Na stražnjoj strani dvije litke lezene odijeljene stupićem s profiliranim završetkom, II. st. pr. Kr.

Natpis:

Κλεέμπορος Φιλησίου

Λυσιμάχα Μνασιφῶντος

Δαμοκλέα Πυθοκρατέος

Φιλήσιος Κλεεμπόρου

Μνασιφῶν Κλεεμπόρου

Νικασώ Παμφίλου

ΘΓ .. ΣΤΟΛΑ ΦΙΛΙΟΥ / Θε[μ]στόλα Φιλίου

Νικασώ Κλεεμπόρου

Literatura: Nikolanci, M. 1961-62: 67, sl. 4/9; Nikolanci, M. 1980: 206, sl.1

6. Stela, (AMS A 5522)

Dimenzije: V 101 cm, Š 52 cm

Opis i datacija: Nadgrobna stela izrađena od vapnenca, sačuvana gotovo u cijelosti. Nedostaje tek dno stele. U gornjem dijelu se nalazi trokutni zabat na kojem nedostaju akroteriji. Rubno je profilirana, a u središnjem dijelu je rozeta. 2. pol. III st. pr. Kr.

Natpis:

Ξενοκλῆς Δαφναίου

Ξενοκλῆς Παμφίλου

Φιλίστα Ξενοκλέος

Πάμφιλος Ξενοκλέος

Ἀριστόνικος Ξενοκλέος

Νικόπολις Ξενοκλέος

Ξενώ Ζωΐλου

Ἀριστόνεικος Ξενοκλέος

Ὀνάσιμος Ξενοκλέος

Δαφναῖος Ξενοκλέος

Literatura: Kirigin, B. – Marin, E. 1980: 69-70.

7. Stela, (AMS bb05 2011)

Dimenzije: V 15 cm, Š 18 cm

Opis i datacija: Ulomak nadgrobne stele izrađen od vapnenca. Sačuvan je samo lijevi dio tijela. Stela je površinski lijepo obrađena s tragovima dlijeta. Natpis je plitko klesan. III.-II. st. pr. Kr.

Natpis:

Φαντώ Μ[...]

Literatura: Čargo, B. 2011:748.

4. Prozopografija imena na isejskim stelama

Osobe kojima je ime sačuvano čitavo ili je sa sigurnošću restituirano:

Ἀγησίδαμος

Pokojnik sin Εὐάρης, III. ili II. st. pr. Kr.

Ἀριστόνικος

Pokojnik sin Ξενοκλῆς, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Ξενοκλῆς, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Δαμοκλέα

Pokojnica kćer Πυθοκράτης, II. st. pr. Kr.

Δαφναῖος

Otac pokojnog Ξενοκλῆς, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Ξενοκλῆς, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Δηλιώ

Pokojnica kćer Εὐχηρίδας, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Διονύσιος

Otac pokojnog Λυσίμαχος, III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Θεόδωρος, III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Λυσίμαχος, III. st. pr. kr.

Ευάρης

Otac pokojnog Άγησίδαμος, III. ili II. st. pr. Kr

Ευκλέα

Pokojnica kćer Κλέων, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Εύχηρίδας

Otac pokojnog Πρώταρχος, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Πρώταρχος, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojnog Πρώταρχος, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojne Δηλιώ, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Ευχηρίδας, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojnog Ευχηρίδας, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Ζωΐλος

Otac pokojne Ξενώ, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Θεμιστόλα

Pokojnica kćer Φίλιος, II. st. pr. Kr.

Θεύδωρος

Otac pokojnog Διονύσιος, III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Φιλικός, III. st. pr. Kr.

Κλέων

Otac pokojne Εὐκλέα, III. st. pr. Kr.

Κλεέμπορος

Otac pokojnog Μνᾶσις, III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Λυσίμαχος, III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Λυσίμαχος, III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Φιλήσιος, III. st. pr. Kr.

Otac pokojnog Φιλήσιος, III. st. pr. Kr.

Otac pokojnog Μνασιφῶν, III. st. pr. Kr.

Otac pokojne Νικασώ, III. st. pr. Kr.

Λυσίμαχος

Pokojnik sin Διονύσιος , III. st. pr. Kr.

Otac pokojnika Διονύσιος, III. st. pr. kr.

Otac pokojnika Κλεέμπορος, III. st. pr. Kr.

Pokojnik, III. st. pr. Kr.

Λυσιμάχα

Pokojnica kćer Μνασιφῶν, III. st. pr. Kr.

Μνᾶσις

Pokojnik sin Κλεέμπορος, III. st. pr. Kr.

Μνασιφῶν

Otac pokojne Λυσιμάχα, III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Κλεέμπορος, II. st. pr. Kr.

Νικασώ

Pokojnik/ca kćer Πάμφιλος , II. st. pr. Kr.

Pokojnik/ca kćer Κλεέμπορος, II. st. pr. Kr.

Νικόπολις

Pokojnica kćer Ξενοκλῆς, 2. pol. III. st. pr. kr.

Ξενοκλῆς

Pokojnik sin Δαφναῖος , 2. pol. III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Πάμφιλος, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojne Φιλίστα, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojnog Πάμφιλος, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojnog Ἀριστόνικος, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojne Νικόπολις, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojnog Ἀριστόνεικος, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojnog Ὀνάσιμος, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojnog Δαφναῖος, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Ξενώ

Pokojnica kćer Ζωΐλος, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Ώνάσιμος

Pokojnik sin Ξενοκλῆς, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Πάμφιλος

Otac pokojnika Ξενοκλῆς, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Ξενοκλῆς, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Πρώταρχος

Pokojnik sin Εὐχηρίδας, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojnog Εὐχηρίδας, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Εὐχηρίδας, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Otac pokojne Φιλισκώ, 2. pol. III. st. pr. Kr.

Πυθοκράτης

Otac pokojne Δαμοκλέα, II. st. pr. Kr.

Φαντώ

Pokojnica, III. ili II. st. pr. Kr.

Φιλήσιος

Otac pokojnika Κλεέμπορος, ΙΙΙ. st. pr. Kr.

Pokojnik sin Κλεέμπορος, ΙΙΙ. st. pr. Kr.

Φιλικός

Otac pokojnog Θεόδωρος, ΙΙΙ. st. pr. Kr.

Φίλιος

Otac pokojne Θεμιστόλα, ΙΙ. st. pr. kr.

Φιλισκώ

Pokojnica kćer Πρώταρχος, 2. pol. ΙΙΙ. st. pr. Kr.

Φιλίστα

Pokojnica kćer Ξενοκλῆς, 2. pol. ΙΙΙ. st. pr.

5. Prozopografska analiza imena

Ἀριστόνικος – muško ime koje dolazi od korijena riječi ἄριστος „najbolji“, „najizvrsniji“, „prvi“ i νίκη „pobjeda“

Δαμόκλεα oblik je imena Δαμόκλεια, nastalo od muškog imena Δαμοκλῆς, složenog od korijena riječi δᾶμος (jonski δῆμος) “narod” i κλέος “glas, slava”. Osim u Isi, ime je zabilježeno u Eritreji na otoku Eubeji, u beotskoj Tebi u carsko vrijeme i tripot u Argolidi od II. do I. st. pr. Kr. Muško ime Δαμοκλῆς među najčešćim je grčkim imenima. Najpoznatiji je Damoklo bio dvoranin sirakuškog tiranina Dionizija Mlađeg, o kojemu je Ciceron sačuvao Timejevu priču o Damoklovu maču (*Cic. Tusc. V*, 61-62).¹⁶

Δαφναῖος – muško ime povezano s imenicom δάφνη „lovorovo drvo“, „lovor“

Δηλιώ je teoforno ime (ime čovjeka koje sadrži ime nekog boga) koje je vezano uz Apolonov pridjevnik Δήλιος “delski”. Zabilježeno je samo u Isi. Slične izvedenice pojavljuju se sporadično u raznim područjima. Muško ime Δηλίων u parskoj koloniji Tasu zabilježeno je sedam puta u razdoblju od I. st. pr. Kr. do I./II. st. posl. Kr. te jednom na Samotraki u II. st. posl. Kr.¹⁷

Διονύσιος – muško ime koje dolazi od riječi Ζεύς, odnosno njenog genitiva: Διός i υἱός – sin. Ime Dioniz nosio je u grčkoj mitologiji bog vina, veselja, plodnosti zemlje, žena i sl. Drugi dio njegovog imena dovodi se u vezu sa Nysom, nimfom koja ga je u mitologiji došla i odgojila ili s planinom na kojoj je rođen. Etimologija drugog dijela ovog imena je vrlo nesigurna i riječ je vjerojatno negrčka (odnosno „tračka“).

Εὐάρης – muško ime složeno od εὖ „dobro“ i osnove (ἄρεσ-) glagola ἀρέσκω „dopadati se“.

Εὐκλεα je rjeđi oblik češćeg imena Εὐκλεια, istog oblika kao riječ εὐκλεια “dobar glas, slava” (εὖ “dobro” i κλέος “glas, slava”). U literaturi se može naići i na pogrešno naglašeni oblik “Εὐκλέα”, no budući da je završno -α kratko, naglasak se pomiče što dalje od kraja (kao i kod npr. Εὐρύκλεια, Ἀντίκλεια, Χαρίκλεια). Taj pogrešan naglasak je vjerojatno nastao analogijom prema pridjevskom obliku (εὐκλεής, *ak. sg.* εὐκλέα).

¹⁶ Marohnić, J. 2010: 189.

¹⁷ Marohnić, J. 2010: 189.

Osim dvaput u Isi, ime je tripud zabilježeno u Epidamnu te više puta u raznim grčkim krajevima. Nije vrlo često, ali zbog široke rasprostranjenosti može se ubrojiti u panhelenska imena.¹⁸

Εὐχηρίδας – muško ime koje dolazi od εὖ „dobro“ i χειρίς „rukavica“, „narukvica“.

Θεμιστόλα je dorsko ime povezano s riječju θέμις „odredba“, „pravo“, „red“ ili s imenom božice Temide, grč. Θέμις, -ιδος - persinifikacije pravednosti.¹⁹ Postoji i muški oblik ovog imena, Θεμιστόλος, koji je zabilježen po dvaput na otocima Karpatu i Rodu u razdoblju od 3. do 1. st. pr. Kr. (LGPN I-IVA). Među patronimicima na lumbardskoj psefizmi tripud se pojavljuje ime Θεμιστίος.²⁰

Θεόδωρος – muško ime složeno od riječi θεός „bog“ i δῶρον „dar“. Dakle, doslovno prevedeno Θεόδωρος bi bio „božji dar“, „dar od boga“.

Κλεέμπορος je ime koje je potvrđeno tripud u Ateni u 4. i 3. st. pr. Kr. (LGPN II 1994) te je više puta potvrđeno na natpisima kod Apijana (App. III.7). Ubrajamo ga u lokalna imena jer je u Isi očigledno bilo vrlo popularno.²¹

Λυσιμάχα (/Λυσίμαχος) je dorsko ime nastalo od muškog imena Λυσίμαχος, tvorenog od slabe aoristne osnove λυ- glagola λύω “odriješujem” i od korijena riječi μάχη “borba”. Jonsko-atički je oblik Λυσιμάχη. Osim u Isi, dobro je potvrđeno i u drugim dorskim gradovima, a jonsko-atički je oblik vrlo čest, osobito u Ateni, kao i muški Λυσίμαχος. Ime pripada skupini imena koje Isa dijeli s drugim dorskim područjima.²²

Μνᾶσις je ime povezano sa slabom aoristnom osnovom (μεν-, μνα-) glagola μμνήσκομαι “sjećam se”. S naglaskom na predzadnjem slogu, Μνᾶσις je muško ime, a ako je ime naglašeno na zadnjem slogu, Μνασίς, tada je žensko ime. Na nadgrobnoj steli s otoka Roda iz IV./III. st. pr. Kr., s trokutastim zabatom i tri akroterija baš poput isejskih stela, naveden je nedvojbeno i muški i ženski oblik imena. Oba oblika dobro su potvrđena na natpisima, većinom u dorskim krajevima. I ovo ime Isa dijeli s ostatkom dorskog svijeta.²³

¹⁸ Marohnić, J. 2010: 190.

¹⁹ Bechtel 1902, 16 i 1917, 199-200 donosi druge izvedenice, ali ne i ovu; Fraiser 1991. naglasak stavlja na drugi slog; Marohnić 2010a

²⁰ Marohnić, J. 2010: 190.

²¹ Marohnić, J. 2012: 156.

²² Marohnić, J. 2010: 191.

²³ Marohnić, J. 2010: 191.

Μνασιφῶν - oblik ovog imena je potvrđen u Trezenu u Argolidi – 255. (?) pr. Kr. (LGPN III A 1997). Prvi dio složenice ovog imena povezan je sa slabom aorisnom osnovom (μεν-, μνα-) glagola μιμνήσκομαι „sjećam se“, a drugi dio s participom φάων glagola φάω „sjajim“.²⁴

Νικασώ je ime nastalo od slabe aoristne osnove glagola νικάω “pobjeđujem” (aor. νικα-; ἐνίκησα). Postoji i jonsko-atički oblik Νικησώ. Ime je često u dorskim krajevima.²⁵

Νικόπολις je sastavljeno od korijena riječi νίκη “pobjeda” i πόλις “grad, država”. Može biti i muško i žensko. Vrlo je često i široko rasprostranjeno te je jedno od panhelenskih imena zabilježenih i u Isi.²⁶

Ξενοκλῆς – muško ime složeno od riječi ξένος „tuđ“, „stranac“ i riječi κλέος „glas“, „slava“.

Ξενώ nastalo je od imena izvedenih od korijena riječi ξένος “gost, stranac”. Potvrđeno je širom grčkog svijeta te je još jedno panhelensko ime zabilježeno i u Isi.²⁷

Ὀνάσιμος – muško ime povezano s pridjevom ὀνήσιμος (ὀνίνημι) „koristan“, „probitačan“.

Πάμφιλος – muško ime složeno od pridjeva πᾶς, πᾶσα, πᾶν „sav“, „svaki“ i pridjeva φίλος „drag“, „mio“.

Πρώταρχος – muško ime koje dolazi od pridjeva πρότερος „prednji“ i glagola ἄρχω „biti prvi“, „početi“, „vladati“. Dakle, doslovno „onaj koji prvi počinje“.

Πυθοκράτης – muško ime koje u sebi sadrži ime Πυθώ - Pit, najstarije ime okolini na Parnasu u Fokidi gdje je bio hram i proročište pitskog boga Apolona i riječi κρατός „jakost“, „moć“.

Φαντώ je specifično isejsko ime koje nije zabilježeno nigdje drugdje. Pojavljuje se pet puta, što ga čini najučestalijim među sada poznatim. Na latinskim natpisima iz Dalmacije rimskog vremena često se pojavljuje muško i žensko ime *Panto*. Postoje brojna grčka imena izvedena od korijena φαντ- povezanog s glagolskim pridjevom φαντός “vidljiv” glagola φαίνομαι “izlazim na svjetlo, pojavljujem se” (muška imena Φάντων, Φάντος, Φαντειός, Φαντίας,

²⁴ Marohnić, J. 2012: 156.

²⁵ Marohnić, J. 2010: 192.

²⁶ Marohnić, J. 2010: 192.

²⁷ Marohnić, J. 2010: 192.

Φαντέας, Φάντα, Φαντύλος, Φανταγόρας, Φαντοκλής) te je analogno i ženski oblik Φαντώ grčko ime nastalo od nekog od nabrojanih imena.²⁸

Φιλήσιος – muško ime povezano s vokalskom osnovom (φιλε-) glagola φιλέω „ljubiti“, „voljeti“

Φιλικός – još jedno muško ime koje je došlo od pridjeva φίλος „mio“, „drag“

Φίλιος – muško ime nastalo od pridjeva φίλος „drag“, „mio“

Φιλισκώ je jedno od vrlo brojnih imena izvedenih od pridjeva φίλος “drag“, „mio”. Ženski oblik ovog imena potvrđen je samo u Isi i na Kreti, a Φιλίσκος je često muško grčko ime. Budući da nijedno drugo grčko ime ne završava na -ισκω, a mnogo ih je na -ισκα, ovaj je ženski oblik vjerojatno izveden izravno od muškoga.²⁹

Φιλίστα je žensko ime povezano s riječi φίλιστος, superlativa pridjeva φίλος “drag, mio”. Vrlo je često u svim grčkim krajevima, najviše u dorskim, te je jedno od općegrčkih imena zabilježenih i u Isi. Muški oblik Φίλιστος također je često ime, a jedan od poznatih Filista bio je sirakuški povjesničar i prognani vojskovođa Dionizija Starijeg.³⁰

²⁸ Marohnić, J. 2010: 193, Marohnić, J. 2012: 156-157.

²⁹ Marohnić, J. 2010: 193.

³⁰ Marohnić, J. 2010: 193.

6. Zaključak

U Arheološkoj zbirci „Issa“ izložene stele pronađene su na prostoru jugozapadne gradske nekropole. Sve su izrađene od lokalnog viškog vapnenca, a jedna od glavnih njihovih karakteristika je što se na njima nalaze zapisana imena više pokojnika. Ovakvi slučajevi nisu karakteristični za grčke gradove po Sredozemlju. Veći broj imena na nadgrobnim spomenicima znači da je u Isi prakticiran pogrebni običaj pokapanja u obiteljske grobnice. Na isejskim stelama zbog toga se može pratiti više generacija jedne ili dviju obitelji rodbinski veoma bliskih, koji su bili stanovnici Ise. Razmatrane stele u literaturi su datirane od 3.-1. st. pr. Kr. Na njima je zabilježeno ukupno 31 imena pokojnika, od toga ženskih je 11 imena, a muških 20. Natpisi na nadgrobnim spomenicima su patronimički što znači da je ime pokojnika/ce napisano u nominativu, a ime njegovog/njenog oca u genitivu. Od tih imena jedno dvojbeno roda, ono Νικόπολις koje može biti i muško i žensko. Kako je riječ o pokojniku/ci čije je ime navedeno u nominativu i bez ikakvih podataka osim patronimika, ne može se razlučiti rod.³¹

S druge strane na istim stelama spominje se 65 osoba (pokojnik/ca i njegov/njen otac), pa iz toga razlikujemo 31 ime stanovnika grčkog grada Ise koji su živjeli od III.-I. st. pr. Kr.

Obrađena ženska imena završavaju na -α, -ώ, -ις, -ιστα, a muška na -ος, -ιος, -ης, -ας, -ις, -ων.

Etimološki su sva imena posve sigurno grčka. Složenih imena je šesnaest (Αριστόνικος, Δαμόκλεα, Διονύσιος Εὐάρης, Εὐκλεα, Εὐχηρίδας, Θεμιστόλα, Θεόδωρος, Λυσιμάχα, Λυσίμαχος, Μνασιφῶν, Νικόπολις, Ξενοκλῆς, Πάμφιλος, Πρώταρχος, Πυθοκράτης).

Teoforna imena koja se javljaju na stelama su Δηλιώ, Διονύσιος, Θεμιστόλα, Θεόδωρος, tvorena od imena božanstava: Apolona Delskog, Dioniza, Temide, riječi „bog“. Neka imena mogla bi, osim uz opću imenicu „bog“ – θεός, etimološki biti vezana i uz personifikaciju, božanstvo ili mitološko biće, iako se ne ubrajaju uvijek među teoforna imena (Θε[μ]ιστόλα, Νεικαία, Νικώ).³² Odluka o imenu djeteta često sadrži namjeru odavanja počasti starijem članu obitelji, pri čemu je etimologija sporedna. Stoga se grčke žene još od mikenskog vremena nazivaju imenima koja sadrže elemente muškog svijeta poput “slave”, “borbe” i “pobjede”. Ipak nije posve isključeno da bi teoforna imena ponekad mogla ukazivati

³¹ Marohnić, J. 2010: 192

³² Marohnić, J. 2010: 193, Marohnić, J. 2012: 148-150.

i na svjesno prizivanje zaštite božanstava, a imena od pridjeva poput “slatka” ili “draga” na poželjne osobine.

U analizi obrađenih stela imena, Ἀγησίδαμος, Δαμοκλέα, Δηλιώ, Εὐάρης, Εὐκλέα, Ζωΐλος, Θεμιστόλα, Λυσιμάχα, Μνᾶσις, Νικόπολις, Ξενώ, Ὀνάσιμος, Πυθοκράτης, Φαντώ, Φιλικός, Φίλιος, Φιλισκώ Φιλίστα javljaju se samo jednom. Imena Ἀριστόνικος, Δαφναῖος, Θεόδωρος, Μνασιφῶν, Νικασώ, Πάμφιλος i Φιλήσιος javljaju se dva puta, dok se ime Διονύσιος javlja tri puta. Četiri puta se spominju Λυσίμαχος i Πρώταρχος. Εὐχηρίδας se javlja šest puta, a Κλεέμπορος sedam puta. Ξενοκλῆς se pojavljuje čak devet puta što ga čini najbrojnijim.

S onomastičkog aspekta najzanimljiviju skupinu tvore hapaksi (imena zabilježena samo jedanput) i lokalna imena (imena zabilježena više puta, ali samo na ovom prostoru). Preliminarni rezultati upućuju da su ovakva imena Δηλιώ, Θε[μ]ιστόλα i Φαντώ.³³

Druga skupina imena koja se javlja na obrađenim stelama su dorska imena koja su očekivano zabilježena i u dorskoj Isi i okolici. To su Δαμόκλεα, Δαμώ, Λυσιμάχα, Λυσίμαχος, Νικασώ i Φιλίστα.³⁴

Treća skupina su panhelenska imena, Εὐκλέα, Κλεέμπορος, Λυσώ, Νικόπολις, Νικώ, Νικασώ i Ξενώ, koja su potvrđena na raznim stranama grčkoga svijeta.³⁵

Okvirna kronološka distribucija imena prema datacijama natpisa u literaturi okuplja veliku većinu imena u III. i/ili II. st. pr. Kr., dakle u razdoblje isejske samostalnosti i obilja.

Iz svega do sada rečenog vidljivo je da su sva imena s nadgrobnih spomenika grčka i da se za razliku od drugih grčkih stela nijedno ime ne može dovesti u vezu s negrčkim imenima. S obzirom na vrlo mali ukupni broj analiziranih imena, uzorak posve sigurno nije reprezentativan pa stoga ni zaključak ne može biti konačan.

Isejske posebnosti kao što su obiteljske grobnice, pa shodno tome i veliki broj imena na nadgrobnim spomenicima, od kojih su mnoga vrlo rijetka odražava tendenciju grčkog polisa Ise da se razlikuje od svakog susjednog. Veliki udio dorskih imena u skladu je s poznatim povijesnim podacima o Isi, dorskom gradu, koja je i jedini naš grčki grad sa sustavno istraživanim nekropolama.

³³ Marohnić, J. 2010: 193

³⁴ Marohnić, J. 2010: 195

³⁵ Marohnić, J. 2010: 195

7. Literatura:

- Apolonije Rođanin (2008.), *Doživljaji Argonauta*. Zagreb: Demetra (Glavičićev prepjev)
- Brunšmid, J. (1998.), *Natpisi i novac grčkih gradova u Dalmaciji*. prevela i priredila Maja Bonačić Mandinić, Split 1998.
- Cambi, N., Kirigin, B., Marin, E. (1981.), *Zaštitna arheološka istraživanja helenističke nekropole Isse (1976. i 1979. god.) – Preliminarni izvještaj*. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LXXV, Split
- Cambi, N. (2002.), *Antika*. Zagreb
- Čargo, B. (2004.), *Issa, povijesno-arheološki vodič*. Split
- Čargo, B. (2007.), *Grčko-helenistička keramika u Arheološkom muzeju u Splitu*. Split
- Čargo, B. (2010.), *Martvilo, istraživanja jugozapadne isejske nekropole do 1970 godine*. Split
- Čargo, B. (2011.), *Vis (Issa) rimske terme*. Zagreb: Hrvatski arheološki godišnjak
- Čargo, B., Miše, M. (2010.), *Lončarska proizvodnja u Isi*. Split: Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku
- Gabričević, B. (1958.), *Antička Issa*. Split: Urbs
- Gabričević, B. (1968.), *Antički spomenici otoka Visa*. Split
- Kirigin, B. (1996.), *ISSA: Grčki grad na Jadranu*. Zagreb
- Kirigin, B. (2004.), *Faros, parska naseobina*. Prilog proučavanju grčke civilizacije u Dalmaciji, Split: Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku
- Kirigin, B., Marin, E. (1985.), *Issa '80*. Split: Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku
- Lisičar, P. (1951.), *Crna Korkira i kolonije antičkih Grka na Jadranu*. Skopje
- Marohnić, J. (2012.), *Ženska imena na predrimskim grčkim natpisima srednje Dalmacije*. Zagreb – Split: Izdanja Hrvatskog arheološkog društva
- Marohnić, J. (2012.), *Stanovnici polisa srednjeg Jadrana od 4. do 1. st. pr. Kr.* Zagreb: neobjavljeni doktorski rad
- Nikolanci, M. (1961.), *Helenistička nekropola Isse*. Split: Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LXIII-LXIV

Nikolanc, M. (1970.), *O kontroverzi Lissos – Issa*. Zagreb: Adriatica praehistorica et antiqua - Zbornik radova posvećen Grgi Novaku

Nikolanci, M. (1980.), *Epigrafica graeca nova et vetera in Dalmatia reperta*. Zadar

Novak, G. (1952.), *Issa i isejska država [1]*. Split: Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku

Novak, G. (1953.), *Issa i isejska država [2]*. Split: Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LV

Novak, G. (1960.), *Hvar kroz stoljeća*. Zagreb

Novak, G. (1961.), *Vis I, od VI. st. pr. n. e. do 1941. godine*. Zagreb

Ricl, M. (1988.), *Polibije: Istorije*. Beograd: Matica srpska

Link:

<http://www.lgpn.ox.ac.uk/>